

نوروز در شرق آفریقا

دکتر امیر بهرام عرب احمدی
نویسنده و پژوهشگر، استاد دانشگاه

چکیده

کشور ایران با سابقه درخشان تاریخی خویش از دیرباز بسیاری از مناطق جهان را تحت تأثیر فرهنگ و تمدن خود قرار داده است. در این میان، جدای از چین، هند، آسیای مرکزی، بخش‌هایی از اروپا و شمال آفریقا که از قدیم‌الایام تحت تأثیر جلوه‌های عمیق فرهنگی تمدنی ایران‌زمین بوده‌اند، شرق آفریقا نیز در نتیجه تعاملات فرهنگی با ایران از نخستین قرون اسلامی، بسیاری از آداب و رسوم و سنت‌های نیاکان ما را در خود جای داده که برگزاری عید نوروز با تشریفات خاص، یکی از آن سنت‌هاست. در واقع، نوروز تنها بخشی از فرهنگ ایرانیان است که به همراه دیگر شاخصه‌های فرهنگ و تمدن ایران، نظیر معماری، واژه‌های فارسی، ادبیات، سال هجری شمسی، باورهای عامیانه و... از دیرباز بخشی از میراث فرهنگی ماندگار در بین بومیان بوده است. از این رو، می‌توان گفت گستره فرهنگی این جشن باستانی امروزه مرزها را درنوردیده و در مناطقی دورافتاده در شرق آفریقا نیز به‌عنوان نماد خیر و برکت گرمی داشته می‌شود. در این مقاله، تاریخچه عید نوروز و نحوه ورود آن به شرق آفریقا به‌وسیله ایرانیان شیرازی‌الاصول، آداب و رسوم خاص برگزاری آن در سواحل و جزایر کشورهای تانزانیا و کنیا و ورود این آیین کهن سواحیلی و نحوه برپایی آن در جزیره زنگبار که با سنت‌های بومیان این منطقه درهم آمیخته، مطالعه و بررسی شده است.

کلیدواژه‌ها: نوروز، شرق آفریقا، شیرازی‌ها، زنگبار، ماکوندوچی.

مقدمه

یکی از چشمگیرترین و در عین حال تأثیرگذارترین مهاجرت‌های ایرانیان به خارج از مرزهای ایران‌زمین در روزگاران قدیم، به‌ویژه از نظر فرهنگی و تمدنی، سفر تاریخی گروهی از ایرانی‌ها از خطه فارس در اواخر قرن چهارم هجری قمری به شرق آفریقا بوده است. این ایرانیان که در عهد حاکمیت آل‌بویه از طریق بنادر جنوبی و از مسیر خلیج فارس سفر پرمخاطره خود را آغاز کردند، در اقامتی طولانی‌مدت (نزدیک به پنج قرن) آثار شگرفی در زمینه ترویج فرهنگ و تمدن ایرانی در این سرزمین برجای نهادند. شرق آفریقا در آن دوره منطقه‌ای نسبتاً ناشناخته به‌شمار می‌رفت. اگرچه پیش از آن برخی قبایل عرب در بخش‌هایی از شمال شرق آفریقا اقامت گزیده بودند، شرق آفریقا به‌دلیل ویژگی‌های خاص خود علی‌رغم دارا بودن جاذبه‌های طبیعی فراوان، مکانی پر رمز و راز برای ملل مشرق‌زمین محسوب می‌شد.

مهاجرت ایرانیان و استقرار آن‌ها در بخش‌های وسیعی از سواحل و جزایر شرق آفریقا که منجر به تأسیس پادشاهی موسوم به شیرازی‌ها گردید، آثار شگرفی از نظر اجتماعی و فرهنگی برجای نهاد؛ به‌گونه‌ای که امروزه با وجود گذشت قرن‌ها از نابودی این پادشاهی، یادگارهای برجای‌مانده از آن به‌وفور در مناطق گوناگون این سرزمین پهناور به‌چشم می‌خورد. این مؤلفه‌ها که امروزه در زمره بخشی از فرهنگ و آداب و رسوم پایدار بومیان مناطق ساحلی و جزایر شرق آفریقا جای گرفته‌اند، در زمینه‌های مختلف جلوه‌گر هستند. وجود واژه‌های فراوان زبان فارسی در زبان سواحیلی، تأثیرپذیری عمیق ادبیات سواحیلی از شعرای قدیم ایرانی، رواج سبک معماری ایرانی، انبوه مساجد و قصرهای برجای‌مانده از حاکمیت شیرازی‌ها، به‌کارگیری سال هجری شمسی، نفوذ برخی باورهای عامیانه و ضرب‌المثل‌های فارسی در فرهنگ مردمان این منطقه، پدیدآمدن نژادی موسوم به طایفه شیرازی‌ها و... برخی از این مؤلفه‌های فرهنگی و تمدنی است.

در این مقاله، جشن نوروز که هر سال با تشریفات و آداب و رسوم خاص در سواحل و جزایر شرق و جنوب شرق آفریقا، اعم از کنیا، تانزانیا و کومور برپا می‌شود، از زوایای گوناگون بحث و بررسی شده است. گفتنی است که جشن نوروز از مهم‌ترین اعیاد بومیان سرزمین‌های شرق آفریقا محسوب می‌شود.

یکی از شاخص‌ترین آداب و رسوم به‌جای‌مانده از شیرازی‌ها در منطقه شرق آفریقا، جشن نوروز^۱ یا نوروزی^۲ است که در زبان سواحیلی به آن سکو یا مواکا^۳ به‌معنای سال نو (Trimingham, 1962: 88-89) و سیکو یا نوروزی^۴ گفته می‌شود (Mwaka, 2001: 145). برخی قبایل شیرازی نیز آن را مواکاکوگوا^۵ می‌خوانند (Sheriff, 2001: 36).

درخصوص تاریخ جشن نوروز در شرق آفریقا، شواهد امر حکایت از رواج آن در این منطقه از بدو ورود شیرازی‌ها و پدیدآمدن دولت‌شهرهای شیرازی در مناطقی، همچون کیلوا، زنگبار، جزیره پمبا، تومباتو، مومباسا، هنزوان (جزیره آنژوان امروزی در مجمع‌الجزایر کومور)، تانگا، جزیره مافیا، لامو، مالیندی و... دارد.

البته در وقایع‌نامه کیلوا - که قدیم‌ترین منبع در مورد تاریخ شیرازی‌ها به‌شمار می‌رود - اشاره مستقیمی به این جشن باستانی ایرانی‌ها نشده است؛ ولی از لابه‌لای صفحات این کتاب ارزشمند نکاتی در باب رواج عید نوروز در این منطقه از بدو به‌وجود آمدن دولت‌شهرهای شیرازی به‌دست می‌آید. بسیاری از بومیان شیرازی‌الاصل نیز براساس روایات شفاهی، نوروز را میراثی از حضور شیرازیان در این منطقه می‌دانند و بر این امر تأکید دارند. شواهد موجود نیز جملگی دلالت بر آن دارد که شیرازی‌ها پس از استقرار در این سرزمین بنابر آداب و رسوم خود عید نوروز را گرامی داشته، همه ساله در آغاز سال نو هجری شمسی جشن‌هایی را در جزایر و سواحل شرق آفریقا برگزار می‌کردند. از آن زمان، نوروز در بین بومیان نیز راه یافته است؛ به‌گونه‌ای که این جشن‌ها با تشریفات خاص خود در این منطقه برگزار می‌شود و گذشت زمان نیز خللی بر آن وارد نکرده است. برخی محققان شرق آفریقا نیز رمز پایداری جشن نوروز را در سواحل و جزایر شرق آفریقا پیام زیبای این سنت: تبلوری از تداوم زندگانی، می‌دانند.

جشن نوروز در ۲۱ مارس (اول فروردین) همزمان با عید نوروز در ایران، در سرتاسر سواحل منطقه شرق آفریقا، به‌ویژه در جزیره زنگبار (اونگوجا و پمبا) و مناطق جنوبی سواحل شرق آفریقا با شکوه خاصی برگزار و در جایگاه یکی از حوادث مهم مردمان این سرزمین تلقی می‌شود.

-
- 1 . Nairuzi
  - 2 . Naorozi
  - 3 . Sika ya Nauruzi
  - 4 . Siku ya Nauruzi
  - 5 . Mwaka kogwa

آداب و رسوم جشن نوروز در سواحل شرق آفریقا از برخی جهات، همچون نظافت و از بین بردن گرد و غبار سال گذشته (خانه‌تکانی) و برپا کردن آتش (چهارشنبه‌سوری) با مراسم عید نوروز ایرانی‌ها شباهت زیادی دارد؛ اما برخی سنت‌های بومی قبایل شرق آفریقا نیز در این جشن راه یافته است.

پروفسور ترمینگهام معتقد است جشن نوروز با یکی از جشن‌های بزرگ قبایل بانتو به‌نام میدزیمو^۱ (به‌معنای روح زمین به زبان سواحیلی که از سوی فردی واسطه‌گونه بین انسان‌ها و ارواح پیشینیان موسوم به مویاله^۲ برپا می‌شود) درهم آمیخته است (Trimingham, 1962: 88-89). با این حال، عنصر ایرانی و آداب و رسوم به‌جای‌مانده از شیرازیان در این جشن بزرگ کاملاً غالب است و جشن «سیکو یا نوروزی» همچنان رنگ و بوی ایرانی خود را به‌طور کامل حفظ کرده است.

نحوه آغاز آداب و رسوم نوروز در سواحل تانزانیا و کنیا بدین صورت است که در صبح روز جشن پس از طلوع خورشید، مردمان سواحیلی، اعم از زن و مرد بدن‌های خود را در آب اقیانوس هند شست و شو داده، خود را از هرگونه آلودگی پاک می‌سازند. دانش‌آموزان مدارس اسلامی نیز ضمن مشارکت در هزینه تهیه غذای جشن از شب قبل به‌همراه معلمان خود در مدارس حضور یافته، علاوه بر کمک به فراهم آوردن غذای این جشن، در صبح روز عید در کنار ساحل اقیانوس هند به تلاوت قرآن می‌پردازند.

در روز جشن نوروز، مردان در مکان‌هایی مشخص به قربانی کردن بز و توزیع آن در بین افراد و تلاوت قرآن می‌پردازند. جشن با صرف غذایی موسوم به کارامو^۳ ادامه می‌یابد. به این غذا در جزیره تومباتو کیو^۴ می‌گویند. در ادامه مراسم، جنگ‌های خنده‌دار و رقص‌هایی موسوم به انگوما^۵ در سرتاسر شب اجرا می‌شود که این جنگ‌ها در هر یک از شهرهای زنگبار و مناطق ساحلی تانزانیا و کنیا خاص خود بوده و دارای آداب و رسوم ویژه‌ای است. جالب‌ترین این جشن‌ها در جنوب جزیره اونگوجا برپا می‌شود و هزاران نفر از سرتاسر زنگبار (اونگوجا و پمبا) برای دیدن رقص‌های یادشده و جنگ‌های خنده‌آور در آنجا تجمع می‌کنند. این جنگ‌های مضحک نمودار تقلا و تلاش سال قدیم و سال جدید برای جابه‌جایی و توأم با سوزاندن نماد سال قدیم است (Trimingham,)

- 1 . Midzimu
- 2 . Muyale
- 3 . Karamu
- 4 . Kiwao
- 5 . Ngoma

89: 1962). از دیگر مراسم جالب جشن‌های نوروز در سواحل تانزانیا و زنگبار، نحوه خاموش کردن آتش قدیم و روشن کردن آتش نو است که به سبکی ابتدایی و خاص انجام می‌شود؛ بدین صورت که چوب‌هایی نازک بر روی هم گذاشته، با آتش زدن این چوب‌ها آتش بزرگی فراهم می‌شود (Sheriff, 2001: 35).

برخی قبایل شیرازی‌الاصل نیز در جنوب کنیا همزمان با فرارسیدن جشن نوروز رقص جالبی موسوم به گونگو^۱ را در مناطق جنوبی کنیا برگزار می‌کنند. در این جشن‌ها که با بازی‌هایی با شمشیر و چوب همراه است، اشعاری به زبان سواحیلی از سوی برخی شعرا خوانده می‌شود که از آهنگ زیبایی برخوردار است (Prins, 1965: 72).

ای شاه ما آمده‌ایم

ما همه با هم

مردان لامو، سی یو و پاته

و شما نیایش کنید و در پیروی از ما بشتابید

بیاید شب را به تماشا بگذرانیم

و به تماشای رقص گونگو بیدار بمانیم

ای شاه ما آمده‌ایم

ما مردان لامو

ما بزرگان پاته و سی یو

و در کنار جایگاه رفیع شما

و برای شما

بیاید شب را به تماشا بگذرانیم

و به تماشای رقص گونگو بیدار بمانیم [۱]

این اشعار دربرگیرنده اطلاعات مهمی درخصوص نحوه ورود شیرازی‌ها به سواحل شرق آفریقا و نفوذ فرهنگ ایرانی در مناطق جنوبی کنیای آن عهد است. به نظر می‌رسد منظور از شاه ایرانی اشعار نیز یکی از حاکمان شیرازی مستقر در این منطقه بوده است که بومیان برای وی احترام بسیاری قائل بوده‌اند و در روز عید نوروز با هدایایی به نزد او شتافته، آیین نوروز را در مقابل وی و درباریان اجرا می‌کرده‌اند.

علاوه بر مراسم یادشده، زنان شیرازی‌الاصل نیز در سواحل شرق آفریقا همزمان با عید رقصی به نام باروری برپا می‌کنند. البته با وجود تحقیقات میدانی پژوهشگر، کاملاً

مشخص نیست این حرکات موزون نمایشی چه زمانی وارد سواحل شرق آفریقا شده است؛ ولی بومیان معتقدند این رقص منشأ ایرانی دارد. زنان شیرازی‌الاصل در این رقص بهترین لباس‌های خود را بر تن می‌کنند، شاخ گاوی در دست چپ خود می‌گیرند و زنگ‌هایی کوچک به قوزک پای خود می‌بندند. این رقص موسوم به امسانجه^۱ است و براساس آداب و رسوم اسلامی، مردان اجازه حضور در این رقص و حتی تماشای آن را ندارند (Freeman Greenvill, 1963: 29).

در ابتدای فرارسیدن عید نوروز، مسابقات فوتبال نیز در مجمع‌الجزایر زنگبار آغاز می‌شود و بومیان اشعاری موسوم به انگوما را می‌خوانند که آهنگ زیبایی دارد. درخور ذکر است که برگزاری آیین نوروز در زنگبار، پمبا و مومباسا همراه با تعطیلی عمومی است (Mohamad, 1994: 22-23).

بومیان مجمع‌الجزایر زنگبار معتقدند همزمان با فرا رسیدن عید نوروز بادهای موسوم به کوسی^۲ شروع به وزیدن می‌کنند و فصل کشاورزی مشهور به امتاما^۳ آغاز می‌شود. در این فصل که کیپوپره^۴ نامیده می‌شود، هوا سرد و خشک و فرصتی مناسب برای تفریح و لذت بردن از طبیعت است (Ibid, 23).

جشن نوروز در ماکوندوچی

ماکوندوچی مکانی نسبتاً دورافتاده در جنوب غربی جزیره زنگبار (اونگوجا) است. جشن نوروز در این مکان با شکوه خاصی و متفاوت با تمام سواحل شرق آفریقا برگزار می‌شود و شامل نمادهایی از آداب و رسوم ایران، اسلام، دین زرتشت و ادیان بومی شرق آفریقا است. آنچه در این میان کاملاً شاخص است، برتری آداب و رسوم ایرانی است که از زمان شیرازی‌ها در این منطقه نفوذ یافته است؛ به‌گونه‌ای که علاوه بر مراسم آیینی، همچون تمیز کردن منازل و زدودن گرد و غبار سال گذشته (نظیر سنت دیرینه خانه‌تکانی در ایران)، جشن چهارشنبه‌سوری و برپا کردن آتش در این روستا برگزار می‌شود.

براساس مطالعات میدانی پژوهشگر، جشن نوروز در ماکوندوچی به دو بخش تقسیم می‌شود که بخشی از آن حالت خصوصی دارد و بخش دیگر در حضور تماشاگران و

-
- 1 . Msanje
  - 2 . Kusi
  - 3 . Mtama
  - 4 . Kipuwe

علاقه‌مندان انجام می‌شود. مراسم خصوصی در قسمت غربی مکانی به نام کائو کو^۱ برپا می‌گردد که به غاری موسوم به امزیمو^۲ ختم می‌شود. طبق باورهای سنتی مردان زنگبار، در این غار ارواحی زندگی می‌کنند. براساس آداب و رسوم مردم زنگبار، در آیین خصوصی که یک هفته قبل از آغاز جشن عمومی در این غار برپا می‌شود، تمام بدی‌ها و شرارت‌های گذشته از وجود روستاییان پاک و آنان آماده برگزاری جشن اصلی می‌شوند. در طول این مدت و پیش از شروع مراسم اصلی جشن نوروز، گاوی قربانی می‌شود. بومیان معتقدند از خون این قربانی ارواح پیشینیان بهره می‌برند. مردمان این منطقه هنگام قربانی کردن از آزار و اذیت ارواح شر و مودی آسوده‌خاطر می‌شوند. به زنان و کودکان نیز هشدار داده می‌شود هنگام تاریکی برای جمع‌آوری چوب از منازل خارج نشوند. در طول این هفته، مراسم سنتی مختلفی در ماکوندوچی برگزار می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها در کلبه‌ای در محل پرستشگاه امزیمو است.

بومیان معتقدند در این مکان افرادی موسوم به وایواله^۳ اقامت دارند که در واقع واسطه‌هایی بین ارواح پیشینیان و مردم هستند. آنان طی این مدت، نیایش‌هایی را به صدای بلند می‌خوانند، به این قصد که موجبات خشنودی پروردگار را فراهم آورند و موجب پدید آمدن سالی خوب و مملو از برکت برای مردم منطقه ماکوندوچی شوند [۲]. پس از استحمام عمومی که سایر افراد نیز در آن شرکت می‌کنند، واسطه‌ها و دیگر افراد صاحب‌نفوذ بومی در کلبه مخصوصی در نزدیکی مکان برگزاری جشن گرد هم می‌آیند و به خواندن سوره‌هایی از قرآن و انجام دادن مراسم عبادی می‌پردازند. زنان و کودکان نیز خانه‌ها را جارو می‌کنند و خاکستر و کثیفی موجود را در مکانی در نزدیکی خیابان‌های اصلی بر روی هم تلنبار، و برگ‌های درختان منگو را از درها آویزان می‌کنند. آویزان کردن برگ‌های درخت منگو و تمیز کردن منازل، به‌ویژه جمع‌آوری خاکستر، نمادی از آرزوی خیر و برکت و خوشبختی در سال جدید است. پس از آن، رقصی توسط زنان اجرا و در ظروف مخصوصی به نام کاندو^۴ در مقابل قبر یکی از اجداد مشهور، غذا بین مردم توزیع می‌شود (Mwaka kogwa, 2001: 3-4). در ادامه جشن نوروز، جنگی سنتی آغاز می‌شود و دو برادر از بخش‌های جنوبی و شمالی ماکوندوچی با چوب و چماق با یکدیگر مبارزه می‌کنند؛ این جنگ تا زمانی ادامه می‌یابد که یکی از طرفین احساس

---

1 . Kaekuu

2 . Mzimu

3 . Wavyale

4 . Kande

خستگی کند[۳]. در حین برگزاری این مراسم سنتی، زنان لباس‌هایی گرانبها پوشیده، در اطراف جمعیت به جست‌وخیز پرداخته، به‌قصد تحریک و تشویق جنگجویان به ادامه مبارزه، سرود و اشعاری مهیج با مضامین عشق، دوستی و زندگی روستایی می‌خوانند. جنگجویان نیز با شنیدن این اشعار مهیج در محوطه میدان جنگ به گردش پرداخته، سلاح‌های خود را روانه سر طرف مقابل می‌کنند. بومیان معتقدند این نمایش باعث می‌شود با فرا رسیدن سال جدید، مردم کینه‌ها و دشمنی‌های خود را فراموش و سال جدید را در محیطی مملو از دوستی آغاز کنند (مشاهدات عینی پژوهشگر، زنگبار، فروردین ۱۳۸۱).

مبارزه نمایشی جنگجویان به مناسبت عید نوروز در ماکوندوچی

در انتهای شب در حالی که جنگجویان به‌شدت خسته شده‌اند، هرم کوچکی از برگ‌های نارگیل برای فراهم آوردن آتش در گوشه میدان تشکیل می‌شود، سپس یکی از افرادی که بومیان معتقدند دارای قدرت سحرآمیزی است، وارد هرم شده، آن را آتش

می‌زند. به محض شعله‌ور شدن آتش، دو مرد از درون هرم به علفزارهای اطراف می‌روند و پس از آن، تمام افرادی که به دور آتش حلقه زده‌اند سعی می‌کنند با ریختن خاک و سنگ آن را خاموش کنند. سوزاندن برگ‌های نارگیل نمادی از دور کردن بیماری‌ها و آتش از مردمان ماکوندوچی است. پس از آن، پیرمردان منطقه در اطراف قبر یکی از روحانیان مسیحی می‌رقصند؛ بومیان معتقدند این فرد دارای قدرتی مافوق‌طبیعی است و حتی می‌تواند روی موج‌ها قدم بزند. جشن نوروز با برگزاری جشن‌های دیگری ادامه می‌یابد که توأم با نمایاندن مهمان‌دوستی مردم این منطقه است. در طول این مدت، بین شرکت‌کنندگان در جشن غذاهای مختلفی توزیع می‌شود. براساس آداب و رسوم سنتی مردمان ماکوندوچی، آنان از تمام شرکت‌کنندگان پذیرایی می‌کنند و از این لحاظ محدودیتی قائل نیستند. پس از آن، مراسم موسیقی و رقص با کوبیدن طبل‌هایی بزرگ تا شب ادامه می‌یابد، درحالی‌که با موسیقی محلی زنگبار به نام طرب^۱ نیز آمیخته شده است. طی چند سال گذشته، موسیقی عربی نیز در این مراسم راه یافته است. در اواخر شب، برخی از مردم به شهر اونگوجا باز می‌گردند؛ درحالی‌که برخی دیگر در اطراف ساحل تا صبح (آغاز سال جدید) به رقص و پایکوبی ادامه می‌دهند (همان، ۴-۵).

همان‌گونه‌که از جشن‌ها و مراسم یادشده و نحوه برگزاری آن‌ها برمی‌آید، نوروز، عیدی با پیشینه‌ای کهن در سواحل شرق آفریقا به‌شمار می‌رود و آداب و رسوم آن تا حدودی شبیه مراسمی است که در ایران و برخی کشورهای همجوار ایران برگزار می‌شود [۴]. نوروز، همچنان یکی از جشن‌های کهن و دیرینه در مجمع‌الجزایر زنگبار (اونگوجا، پمبا و تومباتو)، برخی از مناطق سرزمین اصلی و سواحل جنوب کنیا محسوب می‌شود و بومیان این مناطق علاقه خاصی به حفظ این سنت اصیل دارند و آن را عنصر مهم فرهنگی در زندگی خود قلمداد می‌کنند.

نتیجه‌گیری

عید نوروز در حال حاضر، در مقام بخشی از میراث فرهنگی و تمدنی فرامرزی ایران در شرق آفریقا و بین اقوام و قبایل موسوم به شیرازی که خود را از نسل ایرانیان مهاجر به این سرزمین می‌دانند، به‌طور عمیق جای گرفته است. این در حالی است که با وجود گذشت پانصد سال از نابودی پادشاهی شیرازی‌ها در شرق آفریقا، عید نوروز نه تنها دچار فتور و نابودی نشده، بلکه بر محتوای آن نیز افزوده شده است؛ به‌طوری‌که در حال

1 . Taarabu

حاضر، این جشن مظهر غلبه سال نو بر سال قدیمی و ورود خیر و برکت در بین مردمان این منطقه دانسته می‌شود و در عین حال بخشی از آداب و رسوم بومیان این منطقه نیز در آن راه یافته است. این امر صرفاً نمودار آن است که رمز پایداری این آیین کهن- که به‌ویژه در مجمع‌الجزایر زنگبار (اونگوجا، پمبا، تومباتو)، برخی از مناطق سرزمین اصلی و سواحل جنوب کنیا برگزار می‌شود- علاقه فراوان بومیان این مناطق به ایرانیانی است که صدها سال پیش در این سرزمین جای گرفته و با بومیان مناسباتی بر پایه دوستی، عدالت، برابری و برادری برقرار کردند که آثار آن علی‌رغم گذشت صدها سال هنوز پابرجای مانده است.

در واقع، ایرانیان شیرازی‌الاصل با برقراری دولتی عظیم در این منطقه که صدها سال به‌طول انجامید، چنان تأثیراتی از نظر سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در شرق آفریقا برجای نهادند که امروزه بسیاری از آداب و رسوم ایرانی در بین مردمان این دیار به‌یادگار مانده است. با این حال، جایگاه این ایرانیان و میراث ارزشمند فرهنگی برجای‌مانده تاکنون به‌نحو شایسته معرفی نشده و در این میان، جشن باستانی نوروز و نقش آن در زنده نگاه داشتن فرهنگ و تمدن ایرانی در این منطقه نیز از سوی مسئولان فرهنگی ج.ا. ایران مغفول مانده است. از این روی، بسیار مناسب و شایسته است رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در این کشورها با تأکید هرچه بیشتر بر برگزاری کلاس‌های آموزش زبان فارسی، هر سال در روز اول فروردین با برگزاری مراسم عید نوروز توأم با تشریفات خاص آن، نظیر برپایی سفره هفت‌سین، این سنت دیرینه را به‌طور کامل و به‌همراه تاریخچه آن به بومیان شرق آفریقا، به‌ویژه قبایل شیرازی‌الاصل معرفی کنند. چاپ کتب، مجلات و جزوات از دیگر اقداماتی است که به‌طور قطع نقش بسزایی در بازنمایی هرچه بیشتر عید نوروز و منشأ باستانی آن و تحکیم علایق دیرینه ایرانیان و بومیان سواحل شرق آفریقا خواهد داشت. برگزاری همایش‌ها و هم‌اندیشی‌هایی درخصوص نقش تاریخی ایرانیان در سواحل و جزایر شرق آفریقا با حضور اندیشمندانی از جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه نیز از دیگر راهکارهای تحکیم مناسبات دیرینه فرهنگی و تمدن ایران و شرق آفریقا و زنده نگاه داشتن نمادهای فرهنگی ایرانی در این بخش از جهان است.

پی‌نوشت‌ها

۱. ترجمه سواحیلی شعر چنین است:

Ewe shaha chumekuga kwa sute Muamu msigu.
Na mpate Na wewe Khchwandama usiwate chwende tukakesha Gunguni.
Ewe shaha chumekuya waamu mabwana wapate no siyu linuwe.
Wewe utoke chwende tukakesha gungun.

۲. این مراسم نشئت گرفته از ادیان بومی شرق و جنوب آفریقا است. یکی از شاخص‌ترین ویژگی‌های ادیان سنتی آفریقا که هنوز با وجود گذشت قرن‌ها از ورود اسلام و مسیحیت به این قاره نشانه‌هایی از آن در بین مسلمانان و مسیحیان آفریقا وجود دارد، تقدیس ارواح اجداد و پیشینیان است. بومیان شرق آفریقا معتقدند ارواح پیشینیان آنان همواره نظاره‌گر اعمال بازماندگان خود هستند در مواقع لازم به آن‌ها کمک می‌کنند. با این حال، در مواقعی که خشم این ارواح برانگیخته شود، افراد خاطی مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرند. پیروان ادیان بومی معتقدند از طریق دعا و نیایش، به‌ویژه نذر و قربانی می‌توان نظر ارواح را مساعد ساخت؛ لذا همواره درصدد رضایت و خشنودی این ارواح هستند. علاوه بر پیروان ادیان بومی، مسلمانان و مسیحیان نیز معمولاً این ارواح را به‌منزله شفیعانی برای ایجاد ارتباط با خداوند می‌دانند و با قربانی کردن حیوانات و پیشکش کردن هدایا، آن‌ها را به‌سوی خود جذب می‌کنند. این سنت در ماکوندوچی نیز اغلب بر مبنای همین اعتقادات صورت می‌گیرد و در واقع تلفیقی از آداب و سنن اسلامی و سنت‌های بومی بر جای مانده از ادیان بومی آفریقا است (مطالعات میدانی پژوهشگر).

۳. البته طی سال‌های گذشته، به سبب پرهیز از صدمه رسیدن به جنگجویان، چوب و چماق به ساقه‌هایی از درخت موز تغییر یافته است.

۴. علاوه بر بومیان، تعداد انگشت‌شماری از پارسیان زرتشتی مقیم جزیره زنگبار نیز این عید کهن را در روز اول فروردین گرامی می‌دارند. این پارسیان در اواخر قرن نوزدهم توسط انگلیسی‌ها به زنگبار منتقل شدند. آنان در ابتدا اقلیت کوچکی شامل ۱۵۰ خانواده را تشکیل می‌دادند و پس از اقامت در این جزیره، آتشکده‌ای در جزیره اونگوجا برپا کرده، آتش مقدس را که از معابد خویش در هند آورده بودند، در این آتشکده روشن کردند. پس از انقلاب ۱۹۶۴ م. زنگبار و اخراج انگلیسی‌ها از این جزیره، زرتشتیان نیز به تدریج از زنگبار مهاجرت کردند و آتشکده آن‌ها در اوایل دهه ۱۹۷۰ م. خاموش شد و معبد و باغ این آتشکده نیز به محلی متروک مبدل گشت. در حال حاضر، تنها یک خانواده پارسی در زنگبار اقامت دارند. با این حال اعضای این خانواده هر سال مراسم عید نوروز را با آداب و رسوم خاص زرتشتی‌ها بر پای می‌دارند (مطالعات میدانی پژوهشگر، جزیره زنگبار، ۱۳۸۱).

منابع

- مطالعات میدانی و مشاهدات عینی تانزانیا و کنیا، ۱۳۸۱.

- Freeman Greenhill, g. s. (1963); *The Medieval History of the Coast of Tanganyika*; Clarendon Press.
- Mathooko mbatha p. and mudhune siundu, e (2001); "The shirazi and creation of an afro-asian Swahili civilization" in *historical role of Iranians (shirazis) in the east African coast*; Nairobi.
- Mohamad, a. a. Zanzibar (1994); *Facts, Figures & Fiction*; Zanzibar: alkayria press, p. 22-3.
- Mwaka kogwa (2001); *The Swahili coast magazine*, no 4, Zanzibar.
- Prins .a, h. sailing from lamu. a study of Maritime culture in Islamic east Africa, Nairobi publisher von Gorcum, 1965.
- Sheriff, Abdul aziz (2001); "The historicity of the shirazi tradition along the east African coast", in *Historical Role of Iranians (shirazis) in the east African coast*; Nairobi.
- Trimmingham, spencer (1962); *Islam in east African*; oxford: clarendon press.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی